

ПІСЛЯ двох років підготовки, у липні 2019 року планується відкриття оптового ринку електроенергії. Це означає, що трейдери, постачальники та великі споживачі зможуть вільно купувати електроенергію у різних енергогенеруючих компаній. Але залишаються деякі важливі виклики стосовно його впровадження, які, на нашу думку, свідчать про необхідність відновлення централізованої координації впровадження, і, можливо, краще було би впровадити нову модель ринку поетапно, тобто повільніше.

Оптовий ринок є важливим для розвитку відновлюваної енергетики та підвищення енергоефективності

Функціонуючий оптовий ринок гарантуватиме використання найдешевших доступних джерел енергії для задоволення попиту - і відображення справжньої вартості виробництва у цінах. Це стимулюватиме до оптимальної диспетчеризації системи, зниження витрат генерації та економічного використання електроенергії. Наприклад, вища ціна у періоди високого попиту та низького обсягу генерації сонячними електростанціями може спонукати споживачів до зниження споживання електроенергії у такі періоди, а отже, дозволить уникати запуску додаткових вугільних енергоблоків. Крім того, функціонуючий оптовий ринок є необхідним для забезпечення прибутковості «Енергоатому» - компанії, з прибутку якої передбачено покриття витрат на ЗТ. Нарешті, оптові ціни, що більше покривають витрати, дозволять зменшити субсидювання відновлюваних джерел енергії, що, можливо, зробить їх конкурентоспроможними на відкритому ринку¹.

Розробка структури ринку є складним завданням

Відкрити оптовий ринок електроенергії - завдання непросте. Обмін потоками даних, грошей і електроенергії між виробниками, споживачами, трейдерами, операторами системи та ринку повинен працювати безперебійно в режимі реального часу. Для цього необхідно прийняти більше 100 підзаконних актів, де будуть чітко визначені обов'язки окремих гравців, запустити протоколи обміну даними та програмне забезпечення, кадри повинні пройти підготовку до роботи у новій системі. Оптовий ринок електроенергії - це не лише один ринок, а послідовність ринків, яка забезпечує одержання найкращих ринкових сигналів усіма суб'єктами для їхньої діяльності. Виходячи з цінових сигналів на довгострокових ринках (наприклад, на рік або на місяць наперед), оператори електростанцій можуть планувати графіки технічного обслуговування та закупівлі палива. Виходячи з ціни на ринку «на добу наперед», оператори електростанцій вирішуватимуть, чи запускати їх в експлуатацію (запуск установки коштує дорожче, ніж експлуатація). На основі ціни на внутрішньодобовому ринку оператори установок прийматимуть рішення про коригування планів виробництва. А виходячи з ціни на балансуєчому ринку дуже гнучкі в роботі електростанції, такі як ГАЕС, зможуть вирішувати, чи виробляти електроенергію, і у такий спосіб буде забезпечено рівність попиту та пропозиції. Нарешті, на ринку допоміжних послуг оператор системи надає низку важливих для стабільності мережі послуг від учасників ринку, таких як реактивна потужність або дуже швидко активовані

резерви. При розробці структури ринку важливо, щоб обов'язки кожного учасника на кожному ринку були дуже чітко визначені, щоб кожен учасник мав серйозний стимул до виконання обіцяного, і щоб система була здатна навіть пережити відмову окремих учасників. Створити таку структуру не неможливо, але потрібна ретельна підготовка. У ЄС відповідні ринки працюють безперешкодно і навіть інтегровані крізь кордони - що збільшує складність у разі.

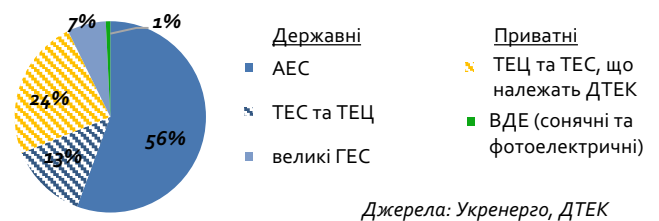
Підготовка відстає від графіку

В Україні підготовка до впровадження оптового ринку електроенергії в даний час відстає від графіку. Важливе програмне забезпечення для зв'язку оператора системи, оператора ринку та учасників ринку ще не було протестовано. Деякі учасники ринку не сертифіковані, тому ми не можемо бути певні, чи здатні вони виконувати свою роль. Важливі частини складних правил ринку не були підготовлені/затверджені. Не існує механізму моніторингу та швидкого накладання санкцій у разі зловживань окремими учасниками ринку, таких як призупинення поставок або завищення цін. Відсутні типові угоди між учасниками ринку. Правила фінансових гарантій, здається, не гарантують, що на ринку працюватимуть лише фінансово життєздатні компанії.

Питання домінування на ринку все ще є актуальним

Ринки працюють ефективно, лише якщо є конкуренція - інакше домінуючі гравці надаватимуть неоптимальні послуги за завищеними цінами - незалежно від структури ринку. В даний час, виходячи з логіки, більша частина обсягу виробництва електроенергії «Енергоатомом» та «Укргідроенерго» йтиме на постачання уразливим споживачам за регульованими цінами – тоді як імпорт електроенергії лишається заблокованим. Якщо це відбудеться, тоді за ринок конкуруватимуть тільки ДТЕК і «Центренерго». Отже, спокуса підняти ціни вище за витрати буде високою.

Генерація електроенергії за джерелами, 2017 р.

Ризик недостатньої ліквідності на новому оптовому ринку

На додаток до потенційно сильної концентрації на стороні пропозиції, новий ринок також наражається на ризик занижкої ліквідності. Як показано на малюнку вище, половина обміну електроенергії в поточній системі відбувається за межами оптового ринку на регульованих умовах. Малі споживачі (наразі всі з договірною потужністю <150 кВт) мають право на регульовані тарифи, а деяких споживачів, таких як підприємства водопостачання, заборонено відключати від енергопостачання з екологічних причин.

¹ При ціні вугілля за формулою «Роттердам+» близько 100 дол./т [5200 ккал] та ККД електростанцій на рівні 33%, чиста вартість палива вугільної електростанції є подібною до приведеної вартості електроенергії, яку виробляє сонячна електростанція комунального масштабу [39-63]

євро/МВт·год, за даними Інституту Фраунгофера (2018). «Приведена вартість електроенергії з ВДЕ ».

Сегменти ринку електроенергії України, лютий 2019 р.

Джерело: НКРЕКП

Крім того, деякі споживачі, які будуть складовою сегменту вільного ринку, є інтегрованими з виробниками. Близько 10% від загального обсягу електроенергії в Україні споживають енергоємні компанії (особливо металургійні), що належать компанії СКМ – материнського холдингу ДТЕК. Вона, ймовірно, не продаватиме вироблену електроенергію на ринку. Крім того, ДТЕК також контролює деякі облэнерго. Спосіб, яким державні виробники/агрегатори, такі як Гарантований покупець електроенергії, вироблені з ВДЕ, «Енергоатом» і «Укргідроенерго», випустять свої обсяги на ринок, сформує ліквідність у різних сегментах ринку (строковий ринок, ринок «на добу наперед», внутрішньодобовий, балансуєчий ринок). Якщо, наприклад, більша частина цієї електроенергії продається у формі довгострокових продуктів (наприклад, річне базове навантаження), може статися, що стратегічні гравці з власними потужностями генерації придбаватимуть ці обсяги і перепродаватимуть їх з прибутком на короткострокових ринках. Тому важливо, щоб ці обсяги випускали на всіх сегментах ринку.

Для впровадження необхідно більше координації

Зважаючи на те, що всі компоненти системи мають працювати разом при реалізації такого складного процесу, потрібно багато зусиль з координації. На цей час, окремі учасники [«Укренерго», НКРЕКП, Міненерго, «Енергоринок», облэнерго, виробники] реалізують (частини) вимог, що їх стосуються, у зв'язку із запуском нового ринку. Але загальна координація, яка забезпечить найбільшу сумісність усіх частинок пазлу, в кращому випадку, відбувається на неформальному рівні. Така добровільна координація працює тільки доти, доки існують взаємовигідні рішення, які не створюють проблем в інших сферах. Але важливі рішення передбачають зміщення витрат і вигід між учасниками. Якщо, наприклад, «Укренерго» закуповує програмне забезпечення для комунікації в режимі реального часу з виробниками і споживачами, але це програмне забезпечення важко/дорого реалізувати для учасників ринку (і якщо «Укренерго» постійно змінює формат даних), учасники ринку можуть затягнути процес. Якщо «Енергоринок» намагається централізувати всі

дані і не надавати належного доступу до них іншим учасникам, вони можуть не бажати ділитися ними. Або якщо регулятор не надає правової визначеності щодо важливих правил, щоб уникнути помилок, учасники ринку не можуть виконати свої частини зобов'язань. Більше того, злагодженість у часі відіграє ключову роль. Жоден учасник ринку не зможе просуватися у втіленні складних і коштовних реформ, коли він не може бути впевнений, що інші виконують свою частину. Виникнення таких питань є нормальним, але їх неможливо вирішити на двосторонньому рівні, потрібна політично легітимна координація. Тому, щоб вирішити такі болючі питання та успішно відкрити ринок, необхідно є політична координація на високому рівні.

Невдалий запуск гірше за відкладений

Якщо ринок буде запущений до того, як все буде до цього готово, це може призвести до абсолютної катастрофи. Криза Enron 2001 року в Каліфорнії показує, які політичні наслідки може мати запуск ринку з невдалою моделлю: стрімке зростання цін, неспроможність учасників ринку виконувати зобов'язання з постачання навіть оплаченої електроенергії, в кінцевому рахунку, викликали віялові відключення, що мало тривалі фінансові наслідки для держави. Якщо така ситуація станеться в Україні, дехто може розглядати її як провал європейської моделі, і тому матиме ширші політичні наслідки. Тому важливіше створити правильну структуру ринку, ніж ризикнути і зазнати провалу.

Але Україна не повинна втрачати час, просто відкладаючи відкриття ринку на декілька місяців у сподіванні, що технічні труднощі будуть вирішені за цей час. Бо вони не будуть вирішені. Основні проблеми необхідно розв'язати негайно, щоб, зрештою, забезпечити успіх відкриття ринку. (1) Заборгованість: Необхідний облік та правила, аби кожен, хто споживає більше від законтрактованого обсягу електроенергії, швидко був відключений від електромережі і не мав змоги підключитися, доки борги не будуть сплачені. (2) Конкуренція: Приватизація «Центренерго» новим гравцем ринку та забезпечення вільної транскордонної торгівлі електроенергією через «Бурштинський енергоострів» мають вирішальне значення для створення принаймні певної конкуренції. (3) Координація: Політична координація процесу відкриття ринку має бути відновлена на високому рівні. Вона повинна включати чіткий і прозорий план дій, який контролюється групою координації високого рівня, яка збирається частіше, ніж один раз на місяць, і може бути підтримана зовнішніми експертами. Такий процес швидко уможливить запровадження функціонуючого оптового ринку, який забезпечить надання передбачуваних цінових сигналів для залучення інвестицій у запуск механізмів, спрямованих на підвищення частки об'єктів відновлюваної енергетики, установок з гнучким режимом виробництва або акумулюючих електростанцій.